

УДК: 1.21

ХРИСТИЯНСЬКИЙ ТА КИТАЙСЬКИЙ ТРАДИЦІОНАЛІЗМ: ОСНОВНІ ВІДМІННОСТІ

Д. В. Богатирьов

аспірант кафедри філософії

Київський національний університет будівництва і архітектури

e-mail: bogatyriov.daniil@gmail.com

І. В. Чорноморденко

доктор філософських наук, професор.

Київський національний університет будівництва і архітектури

e-mail: hmurii@ukr.net

м. Київ, Україна

Виклад матеріалу присвячений основним відмінностям між християнським та китайським традиційними світоглядами. Автори розглядають питання уявлення вказаних філософсько-релігійних традицій про сутність божественного, природу реальності та особливості структури всесвіту, а також уявлення про ієрархію. За підсумками проведеного порівняння, автори доходять висновку, що в основі розбіжностей у вказаних питаннях між християнською та китайською світоглядними традиціями є різний погляд на природу божественного, яке у християнській традиції мислиться трансцендентним, а у китайській – іманентним.

Ключові слова: традиціоналізм, християнський світогляд, китайський світогляд, даосизм, конфуціанство, християнство, ієрархія.

Bogatyriov, D. V., Chornomordenko, I. V. Christian and Chinese traditionalism: main differences

The aim of this report is to define the main differences between the Christian and Chinese traditional worldviews. The authors consider the issues of how these philosophical and religious traditions view the essence of the divine, the nature of reality and the peculiarities of the universe structure, as well as the concept of hierarchy. Based on the results of the comparison, the authors come to up with a conclusion that the basis of disagreements in these issues between the Christian and Chinese worldview traditions is a different view of the nature of the divine, which in the Christian tradition is thought of as transcendent, and in the Chinese tradition – as immanent.

Key words: traditionalism, Christian worldview, Chinese worldview, Taoism, Confucianism, Christianity, hierarchy.

Обґрунтування термінів

На перший погляд, порівняння, винесене у заголовок даної публікації може здатися нерівноцінним, позаяк у ньому світогляд, пов'язаний з конкретною релігійною традицією (християнською) порівнюється зі світоглядом, визначеним на основі приналежності до конкретної цивілізації (китайської). Проте, на нашу думку, така постановка питання є цілком доречною, оскільки на відміну від характерних для європейської цивілізації світоглядів, вирішальну роль у формуванні яких зіграла християнська релігійна традиція, китайський світогляд формувався під впливом одразу декількох філософсько-релігійних традицій, основними з яких є даосизм та конфуціанство. Розірвати їх взаємозв'язок у культурі та світосприйнятті, характерному для представників китайської цивілізації, не видається можливим. Аргументуючи це твердження, наведемо фразу китайського вченого Лінь Тунци про те, що «кожен китайський інтелігент у соціальному плані є конфуціанцем, а у душі, підсвідомо, у плані індивідуальності, завжди був трохи даосом» [5., С. 218].

Відтак, у даній праці ми будемо розглядати саме китайську традицію як цілісний світогляд, не намагаючись виокремити з нього впливи тих чи інших релігійних або філософських течій.

Уявлення про будову всесвіту: повнота або порожнеча

У християнській традиції одним з основних елементів уявлення про будову видимого світу є його «сповненість Богом». Як писав святий Іоанн Дамаскін, «Бог усе проникає і усе наповнює», одночасно ні з чим не змішуючись [11., С. 134]. Таке уявлення означає, що християнин живе у світі, де все зумовлене Божеством, сповнене Божеством, та перебуває під постійним і безперервним наглядом Божества, котре реалізує своє Божественне провидіння, направляючи розвиток подій. Порівняно незалежно від цього виникають лише продукти діяльності людської волі, яка була дана людині Богом, що створив її «за власним образом та подобою». Проте, як тільки власна воля людини виливається у конкретні вчинки та/або матеріальні речі, всі вони одразу «вписуються» до схеми Божественного провидіння, що скеровує плин буття, і підпорядковуються його законам.

Китайське ж уявлення про те, як влаштований світ, суттєво відрізняється від християнського. Як сказано у давній даоській книзі Чжуан-цзи, реальність «уподібнюється порожнечі різноманітних порожнин у речах, а в абсолютному вираженні - порожнечі

самого неба» [10., С. 12-13]. Тобто, реальність не сповнена Божеством, а позбавлена наповнення. Її суть – порожнеча.

Таке уявлення про будову реальності накладає відбиток і на уявлення про будову речей. Якщо у європейській (спочатку – античній, а пізніше – християнській) традиції матеріальні об'єкти є «ущільненнями енергії та продуктом концентрації волі», то у китайській традиції вони – лише оболонка, яка вміщує у собі порожнечу.

Слід зазначити, що вищезгадана відмінність між християнською та китайською традиціями походить від різності поглядів на божественне як таке, про що мовитиметься далі.

Уявлення про божественне: трансцендентність або іманентність

Християнське уявлення про природу Божества базується на принципі трансцендентності. Відповідно до нього, Бог є тим, що перевершує когнітивні можливості людини, тим, що виходить за межі людського пізнання, а відтак – неосяжним. Як писав святий Іоанн Дамаскін, «Але що саме є сутність Божа, або яким чином вона є у всьому, або як Бог народився від Бога або виходить, або як єдинородний Син і Бог, знищивши Себе, став людиною від крові Діви, утворившись не за природним, але за іншим законом, або яким чином Він ходив по водах сухими стопами, ми і не знаємо, і сказати не можемо» [11., С. 132]. Цей трансцендентний Бог мислиться у якості причини всього та направляючої сили розвитку всесвіту. Саме від цього походить вищеописане християнське уявлення про «сповненість світу Богом».

На противагу цьому, у китайській традиції відсутнє уявлення про трансцендентне Божество, яке є першопричиною всього. Як зазначає Є. Торчинов, католицькі місіонери-єзуїти XVII–XVIII ст. не могли знайти адекватного аналогу для перекладу поняття «Бог» [12., С. 54] китайською. Його пояснювали китайцям через уявлення про Небо («тян») і верховного першопредка («Шан-ді») культу яких шанувалися у китайській традиції.

Небо у китайській традиції виступає у якості «всевиразної, грандіозної та величної сили, яка створила світ, народ та етичні цінності, що використовує правителів та чиновників для управління упорядкуванням світу» [3., С. 37].

На перший погляд, таке визначення може здатися дещо схожим на християнське визначення Бога, проте, при більш детальному розгляді виявляється, що це зовсім не так. Християнський Бог персоніфікований, трансцендентний, та «сповнюючий собою усе». Його головною якістю є розумна, вільна, та дієва воля, за допомогою якої Він вершить Божественне провидіння. Натомість, «Небо» у китайській традиції - це, як було зазначено вище, порожнеча. Хоча і вважається, що воно «створило» світ, більш точним визначенням

був би вираз «світ виник із нього», оскільки порожнеча за визначенням не може нічого створити, не маючи персоніфікованої волі.

«Небо», відповідно до китайської традиції, проявлене у всьому порядку буття. Усталений у видимому світі спосіб існування, ієрархії та практики діяльності людей та інших істот є його проявами. Відтак, на противагу християнському уявленню про Бога, китайське уявлення про «Небо» є іманентним.

Уявлення про ієрархію: уподібнення небесній ієрархії або «автоматичне проявлення всюди»

Із відмінностей уявлення про сутність божества впливають і відмінності уявлення про ієрархію у християнській та китайській традиціях.

Християнський традиціоналістський світогляд є ієрархічним за своєю природою. У повній відповідності до описаної Рене Гененом [6., С. 389] та Юліусом Еволюю [13., С. 40] піраміди як метафори будь-якого традиціоналістського світогляду, у ньому присутня «вершина» - Бог, трансцендентний початок усього, зрівняння, єднання з яким та уподібнення якому є вищою метою буття людської істоти; та різні «яруси» - ступені ієрархії, перехід між якими вимагає духовного вдосконалення та проходження обрядів ініціації, що засвідчують трансмісію духовного знання. Важливо також зазначити, що нижня частина метафоричної традиціоналістської «піраміди» християнського світогляду перебуває у «видимому», «матеріальному», земному світі, тоді як її вища частина перебуває у «Градi Небесному», уявлення про який адепти релігійної традиції мають з Святого Письма, священних переказів та божественних одкровень.

Професор С. Л. Єпіфанович так описує зазначену особливість християнського світогляду: - «Все тварне буття являє собою сходи, що спускаються, утворені п'ятьма видами буття: буття уявне, розумне, чуттєве (тварини), рослинне і просто суще. Але по суті воно розпадається на два світи: мисленний (духовний) та чуттєвий (тілесний). До першого відносяться ангели та душі людей, до другого – все матеріальне буття» [7., с. 1].

Уявлення про іманентну сутність «божественного» (тобто «Неба») у китайській світоглядній традиції зумовлює цілком відмінне від християнського уявлення про ієрархію. За китайськими уявленнями, діяльність людини у граничній її повноті є «небесною роботою» («тянгу»), що зливається з творінням самої природи. Людина і «Небо» в китайській традиції живуть нарівні одне з одним: велич людських звершень засвідчує могутність небесних сил [4., с. 35].

Таким чином, у китайській традиції відсутнє прагнення до уподібнення небесній, божественній ієрархії, оскільки відсутнє й саме уявлення про неї. Натомість, наявний у

видимому, земному світі порядок речей вважається проявом «Неба», втіленням його впливу.

Подібне уявлення про ієрархію та сферу «божественного» зумовлює майже повну відсутність у китайській світоглядній традиції ініціативних практик, спрямованих суто на передачу духовного знання, які у традиції християнській є наріжним каменем. Натомість, китайські ініціативні практики передбачають, скоріше, засвідчення етапів становлення певної особи на шляху її земного розвитку, який, відповідно до іманентного уявлення про сферу божественного, мислиться у якості нерозривного зі сферою духовного самовдосконалення.

Висновки

Підсумовуючи дану публікацію, зазначимо наступне.

По-перше, відмінності між християнською та китайською світоглядними традиціями зумовлені розбіжністю в уявленні про природу божественного як такого. У християнській традиції центральне місце займає трансцендентний Бог-Творець, який сповнює собою все, що існує у видимому світі, та спрямовує його розвиток шляхом проекції своєї волі у вигляді Божественного провидіння. Натомість, у китайській традиції відсутній навіть відповідний термін для описання християнського трансцендентного Бога. «Небо» у ній є іманентною сутністю, яка проявляється через структуру організації та дії об'єктів і суб'єктів у видимому світі.

По-друге, тоді як у християнській традиції світ мислиться «сповненим Божества», китайська традиція вважає, що реальність являє собою порожнечу, якою і є «Небо». Видимі речі, явища і рух матерії у китайській традиції пояснюються не через «ущільнення енергій», таких як Божественна воля, або промисел, а через вміщення фундаментальної порожнечі «Неба» у стінки матеріальних об'єктів.

По-третє, із відмінності уявлень про божественне впливають і відмінності уявлень про ієрархію у християнській та китайській світоглядних традиціях. Якщо у першій основною метою є вибудовування земної ієрархії відповідно до ієрархії небесної та просування нею за допомогою ініціативних практик трансмісії духовних знань, то у другій вважається, що той стан речей і ті ієрархічні структури які існують у видимому світі, «за замовчуванням» уособлюють порядок, встановлений «Небом». Відтак, китайські ініціативні практики передбачають засвідчення етапів становлення певної особи на шляху її земного розвитку, який, відповідно до іманентного уявлення про сферу божественного, мислиться нерозривним зі сферою духовного самовдосконалення.

Література

1. Wenhui Hou. Reflections on Chinese Traditional Ideas of Nature // *Environmental History* №2 (4), 1997. pp. 482-93.
2. Chen, D. Di and Tian in Ancient Chinese Thought: A Critical Analysis of Hegel's Views // *Dao* №8, 2009. pp. 13-27.
3. Yao, Jiugang. The Chinese Concept of Tian (Heaven) // *Asian Journal of Pentecostal Studies* №2, 2018. pp. 35-45.
4. Tingyang Zhao. Rethinking Empire from a Chinese Concept 'All-under-Heaven' (Tianxia) // *Journal for the Study of Race, Nation and Culture* №12, 2006. pp. 29–41.
5. Васильев Л. С. Культы, религии, традиции в Китае. М.: Изд. фирма «Восточная литература» РАН, 2001. 488 С.
6. Генов Р. Кризис современного мира. М.: Эксмо, 2008. 782 с.
7. Епифанович С. Л. Преподобный Максим Исповедник и византийское богословие. [Электронный ресурс]: https://azbyka.ru/otechnik/Sergej_Epifanovich/maksim-ispovednik-i-vizantijskoe-bogoslovie/17
8. Кобзев А. В. Тянь // *Духовная культура Китая: энцикл.: в 5 т. Т. 1. Философия. М.: Вост. лит., 2006. С. 441–444.*
9. Максименко Л. А. Китайский традиционализм в философской оптике // *Гуманитарные исследования* №2 (27), 2020. С. 21–25.
10. Малявин В. В. Молния в сердце. Духовное пробуждение в китайской традиции. М.: Наталис, 1997. 367 с.
11. Преподобный Иоанн Дамаскин. Источник знания. М.: Индрик, 2002. 356 с.
12. Торчинов Е. А. Пути философии Востока и Запада: познание запредельного. СПб.: Азбука-Классика: Петербургское востоковедение, 2007. 480 с.
13. Эвола Ю. Восстание против современного мира. М.: Прометей, 2016. 476 с.